

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/95533>

Please be advised that this information was generated on 2019-05-20 and may be subject to change.

Toine van den Hoogen

De verleiding van de militant, kanttekeningen bij de URM- beleidsteksten

Mensen die "missionair engagement aan de basis" voluit willen waar maken, lopen op tegen het dilemma: moet je proberen je te laten onderdompelen in de situatie van mensen aan de rand van de samenleving en maar afwachten of er ooit iets kerkelijks opbloeit of dien je er naar te streven steeds de geloofsgemeenschap te representeren? Van der Hoogen maakt kanttekeningen bij dit dilemma van de URM en verwante werksters en werkers, mede aan de hand van voorgaande URM-beleidsteksten. Niet de kerk maar de geschiedenis is de plaats waar zich de belofte van het Evangelie aandient. De dilemma-vraag moet anders worden gesteld.

1. Een klassiek probleem

Het probleem is inmiddels klassiek. In 1964 start de Wereldraad een programma dat de basis wordt voor de latere URM. En dan wordt het volgende doel omschreven: het gaat erom dat de reddende aanwezigheid van Christus in de geïndustrialiseerde en geürbaniseerde samenleving concreet wordt. Zo'n zin had ook kunnen staan in het beroemde boek van H. Godin en Y. Daniel; *La France, pays de mission?* (1943), of in het even bekende boek van J. Hoekendijk, *De kerk binnenste buiten* (1964). In de tweede helft van deze eeuw komen in de christelijke kerken een aantal pastorale initiatieven tot ontwikkeling die daarbij een dergelijk motief geven: de reddende aanwezigheid van Christus concreet maken. En niet zelden stuit men dan na verloop van jaren op hetzelfde probleem, dat mede aanleiding tot deze aflevering van *Wereld en Zending* is.

Welke weg dien je dan te volgen? Moet je proberen je te 'ontledigen', je helemaal onder te laten dompelen in de situatie van mensen aan de rand van onze samenleving en maar af-

wachten of er ooit iets kerkelijks opbloeit? Of dien je ernaar te streven steeds een verbinding met de kerk te bewaren, steeds de geloofsgemeenschap te representeren in deze missionaire activiteiten? Het is inmiddels een klassiek probleem.

2. "De eeuw van de kerk"

Pragmatische mensen zullen opmerken, dat het een schijnprobleem is. Immers, zal men zeggen, dergelijke programma's als URM worden ondernomen vanuit en vanwege de kerken. Ook personeel en materieel worden ze grotendeels door de kerken mogelijk gemaakt. En welke zin heeft het om de "aanwezigheid van Christus" concreet te willen maken, als die missionaire opdracht niet een "plausibiliteitsstructuur" krijgt, een sociale structuur die haar herkenbaar en duurzaam maken kan? Dergelijke argumenten snijden in veel gevallen hout. Maar toch is het niet zonder belang, wat langer stil te staan bij dat klassieke probleem. Want indien die argumenten zo evident zijn, waarom ontstaat dan toch zo vaak dat probleem?

Mentaliteit

Een eerste reden wellicht is gelegen in een 'mentaliteit' die bij dergelijke missionaire doeleinden heel vaak een krachtige, zij het niet altijd bewuste rol speelt. Je komt die mentaliteit op het spoor door de vraag te stellen: tot wie wordt zo'n missionaire opdracht gericht? Wie is de eerst bedoelde adressaat? Wie worden geacht dat te gaan doen: de reddende aanwezigheid van Christus concreet maken? Wanneer je de hiervoor afgedrukte doelstellingen-verklaring van de URM leest, stuit je op woorden als "een beweging van mensen" die deel uitmaakt van de oecumenische beweging. Dat is nog wat vaag, want het kan slaan op degenen op wie het programma zich richt en op degenen die het programma uitvoeren, of althans de initiatiefnemers zijn. Verderop gaat het over organisatorische en financiële steun, over het ontwikkelen van mogelijkheden tot training, studie en uitwisseling van informatie. Er wordt zelfs een uitdrukkelijk voorbehoud gemaakt: de URM "bezit" de volksbewegingen niet, heeft er ook de leiding niet van, maar wil antwoorden op de aspiraties die in deze bewegingen leven. Zo verstaat men de opdracht om de reddende aanwezigheid van Christus concreet te maken.

Kerk en samenleving

Aan dergelijke zinsneden herken je de mentaliteit waarover ik sprak; en tevens een reactie daarop. Ik zou die mentaliteit kort willen typeren, uitgaande van een woord van de Franse theoloog Yves Congar. Hij heeft de twintigste eeuw in theologisch opzicht ooit omschreven als de "eeuw van de kerk". Meer dan ooit in de geschiedenis van de christelijke traditie wordt in onze tijd de kerk zelf tot voorwerp van reflectie en actie. Onze tijd heeft naar verhouding meer dan enige voorafgaande periode eclesiologie geproduceerd en kent meer dan in enige voorafgaande periode nieuwe pastorale initiatieven

die een antwoord zochten op de vraag hoe de kerk in de samenleving dient te staan. Dat heeft een heel nieuw type christen-zijn voortgebracht, dat je wellicht kunt omschrijven met het (ideaaltypische) begrip 'militant': de vrouw of man die actief lid is (geworden) van een kerkelijke gemeenschap met de intentie om in de eigen samenleving de aanwezigheid van God en Christus concreet te maken. Het probleem: onderdompelen of de kerk representeren is het probleem van de 'militant'. Het is de 'militant' die zich afvraagt wat haar of hem te doen staat.

3. Het dilemma van 'de militant'

Dit kan verklaren waarom de pragmatische antwoorden die ik hierboven noemde, niet volstaan als antwoord op het probleem: onderdompelen of kerk representeren. Want de militant die zich bewust geworden is van haar of zijn verlangen 'de ander' werkelijk te willen dienen en die daarom afziet van de verleiding die ander toch weer te willen 'bezitten', ervan afziet de ander leiding te willen geven, ervan afziet de ander afhankelijk te maken van de ondersteuning, zal geen genoegen kunnen nemen met dat pragmatische antwoord. Dat pragmatische antwoord is precies de verleiding die de militant wil vermijden. Aan de andere kant kan de militant zichzelf ook moeilijk 'overbodig' maken. Want dan houdt hij op militant te zijn, dat wil zeggen: een actieve presentie te realiseren die de reddende aanwezigheid van Christus concreet maakt.

Geschiedenis

In de tekst zijn ook elementen die een weg wijzen om uit dit dilemma te komen. Er is sprake van het aanbreekende Rijk Gods en van Gods oordeel: thema's die een fundamentele relativering inhouden van alles wat mensen in hun geschiedenis aan bevrijding realiseren en die tevens een fundamentele radicalisering betekenen

van diezelfde inzet tot bevrijding. Ik zie daarin mogelijkheden om uit het dilemma van de militant te komen. Want allereerst verlegt dit soort theologie de aandacht van de kerk naar de geschiedenis; niet de kerk maar de geschiedenis is de plaats waar zich de belofte van het Evangelie aandient. Vervolgens verlegt dit soort theologie de aandacht voor de opdracht van de militant naar de aandacht voor de opdracht die een volksbeweging zichzelf gaat stellen. Het handelen van de 'zending' wordt niet meer bepaald door 'onze roeping' maar door de roeping die de ander in zijn geschiedenis ontdekt.

Lijden

Hiermee wordt het zwaartepunt in de theologie van de 'missio Dei' verlegt. Hier doen zich mogelijkheden voor om die 'missio Dei' nog eens opnieuw te doordenken. Is het niet zó, dat een sterk christologische interpretatie van die 'missio Dei' nillens willens leidt tot centraal stellen van de militant en dus van de kerk die zich op haar zendingsopdracht bezint? Wordt dat 'onderdompelen' niet gemakkelijk verstaan tegen het licht van de Filippenzen-hymne? Leidt dat niet gemakkelijk tot een fundamenteel misverstand over de 'kenosis'. Als zou de 'weg' van de ontleding ook een 'middel' kunnen zijn in een missionaire strategie? En vergeet men dan niet gemakkelijk dat 'kenosis' verstaan dient te worden vanuit Jezus' lijdensgeschiedenis, die wel herkenbaar kan worden in de lijdensgeschiedenis van een volk, maar niet vergeleken moet worden met het proces van inculturatie?

4. De vraag anders stellen

De verlegging van het zwaartepunt in de theologie van de 'missio Dei' biedt ook een aanknopingspunt voor het dilemma van de militant. Eigenlijk

is de vraag "onderdompelen of de kerk representeren" niet goed gesteld. Als het zo is, dat de 'missio Dei' zichtbaar wordt in de kenosis van een volk, in de lijdensgeschiedenis van een volk, wat staat de militant dan te doen?

Misschien helpt hier een notie uit de feministische theologie: zichtbaar maken. Niemand kan of dient plaatsvervangend voor de ander subject te zijn of te worden. Maar wat voor elk volk dat strijdt om zijn lijdensgeschiedenis te boven te komen, broodnodig is, zijn bondgenoten die het lijden zichtbaar maken, zichtbaar voor hen die het ondergaan – want er is een lange weg nodig om tot strijden te komen –; en zichtbaar voor hen die dat lijden veroorzaken, of laten voortbestaan. Wie zichzelf ten doel stelt de lijdensgeschiedenis van een volk zichtbaar te maken, bereikt niets met 'onderdompelen'. Eerder is zo iets nodig als een positie 'op de drempel', op de drempel tussen de wereld van dat volk en de wereld van de dominante (christelijke) samenleving en cultuur. Evenmin gaat het dan nog om het representeren van de kerk.

De gefascineerdheid door de vraag naar de kerkelijke identiteit van het missionaire werk kan 'op de drempel' plaatsmaken voor de vraag wat kerken in de dominante (christelijke) samenleving kunnen doen om de lijdensgeschiedenis van een volk zichtbaar te maken.

Dr. A.J.M. van den Hoogen is hoogleraar in de systematische theologie aan de Universiteit voor Theologie en Pastoraat (UTP) te Heerlen. Hij promoveerde (1983) bij E. Schillebeeckx op een proefschrift over de Franse theoloog M.-D. Chenu "Pastorale Theologie. Ontwikkeling en structuur in de theologie van M.-D. Chenu". Hij is een van de oprichters en directeuren van het Instituut voor Arbeidsvraagstukken en Theologie (IAT) van de UTP. Hij maakt deel uit van het bestuur van DISK, Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken, een Nederlandse Oecumenische beweging die contacten heeft met URM.